Algunhas reflexións sobre libros diversos para unha sociedade diversa (ou arredor do interese ético dos libros)

Montse Pena Presas (montserrat.pena@usc.es)
Universidade de Santiago de Compostela

Índice

1. **A inclusión hoxe ou a mobilidade das situacións**

1.1. Como podemos contribuír á inclusión dende a literatura?

1.2. Que entendemos por libros sobre diversidade?

1.3. Que buscamos provocar no noso alumnado cando acompañamos a lectura dun libro sobre inclusión?

2. Máis alá dos "libros para" ou os criterios de selección

2.1. Libros diversxs dende diferentes perspectivas

2.2. Algunhas reflexións logo da selección

3. Sobre a importancia do que se nomea e do que non se nomea

4. Que espera o noso alumnado dun libro sobre inclusión?

5. Referencias bibliográficas

Obxectivos: reflexionar sobre a significación do tema que nos ocupa +achegar recursos

Diversidade e inclusión: dous conceptos que guían esta presentación

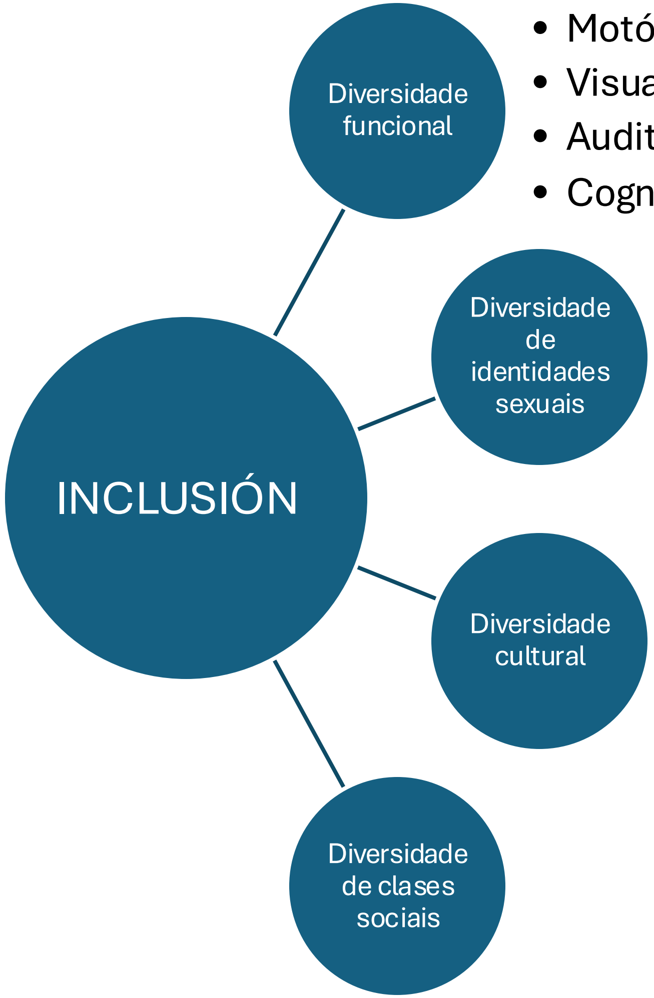

- Motórica
- Visual
- Auditiva
- Cognitiva

ESCUELA INCLUSIVA: réxese polos principios da igualdade, a cooperación e a solidariedade.

Mesmas oportunidades para todas as persoas partindo das súas capacidades.

Profesorado como axente do cambio social.

A inclusión hoxe ou a mobilidade das situacións

"**Cada vez hay más gente joven que se siente fuera de juego.** Mientras veían como eran declarados obsoletos sus padres,madres, abuelos, sus profesiones y formas de vidas, han tomado consciencia de que ya no les quedan más vidas, tampoco, en el videjojuego de la ciudad. **Son existencias residuales, ciudadanos a ratos**, sólo formalmente, cuando les piden los papeloes o los llaman a votar. Asediados por las adicciones y por los transtornos mentales, inutilizados por una educación que no les dice nada ni los interpela, conscientes de que nadie los espera ni siquiera para explotarlos, flotan mientras se van rompiendo" (Garcés, 2020: p. 56)

"**No se trata de romantizar el extremo, sino de estremar la mirada y la comprensión** (...). Se trata de seguir la pista de quienes no están o no podrían estar. De lo que es invisible e irrepresentable". (Garcés, 2020: p. 57).

"**Estar afuera no es sinónimo de un extremo minoritario, sino, cada vez más, la normalidad"** (Garcés, 2020: p. 58).

Como podemos contribuír á inclusión dende a literatura?

-Lectura como tránsito cara outras realidades: ler como acto de **alfabetización social**

-Espazo e tempo para ler, mais tamén para escoitar, para escoitar (nos).

-Ler de diferentes xeitos e maneiras: en silencio, en asamblea, por grupos, por ámbitos de interese, mais sempre como espazo para a reflexión.

-Facéndonos conscientes de que a nosa posición pode cambiar do centro á periferia, sendo persoas que precisan ser incluídas.

Que entendemos por libro sobre diversidade ou libro que fomenta a inclusión (dende a súa temática)?

Libros que permiten ao lectorado transitar dunha posición (normo)típica cara á diferenza

-Moi habituais na literatura infantil última.

-Posibilita que o lectorado se convirta en axente mobilizador do cambio social.

-A súa finalidade, alén da literaria, ten que ver con "coñecer" para "recoñecer".

Que buscamos provocar no noso alumnado cando acompañamos a lectura dun libro sobre a inclusión?

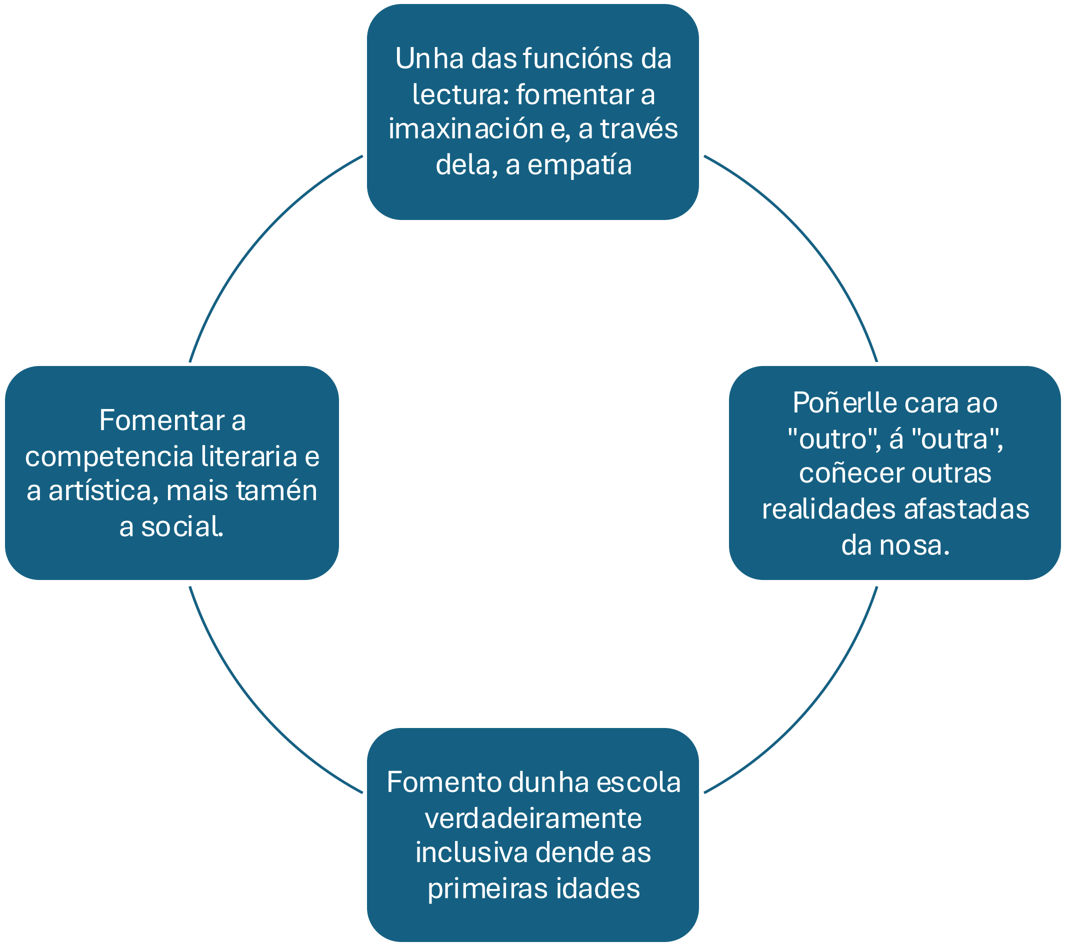

...**la recuperación de la imaginación puede** en este caso **aminorar la parálisis social de la que somos testigos en nuestro entorno** y restablecer la sensación de que se puede hacer algo en nombre de la dignidad humana. Me refiero concretamente a una **concepción de la imaginación que saque a relucir un interés ético**, una preocupación relacionada cada vez más con esa comunidad que debería estar construyéndose y con los valores que le dan color y transcendencia (Green 2005, p.61).

Máis alá dos "libros para"...

COMO SE FIXO A SELECCIÓN?

- -Libros escollidos pola temática
- -Presenza importante da lingua galega
- -Libros que fan reflexionar
- -Libros de calidade textual e visual
- -Mestura entre obras clásicas e novidades
- -Libros que nos fagan avanzar na competencia literaria

Baseada en Colomer, 1999

Diversxs todxs. A diversidade dende diferentes ópticas

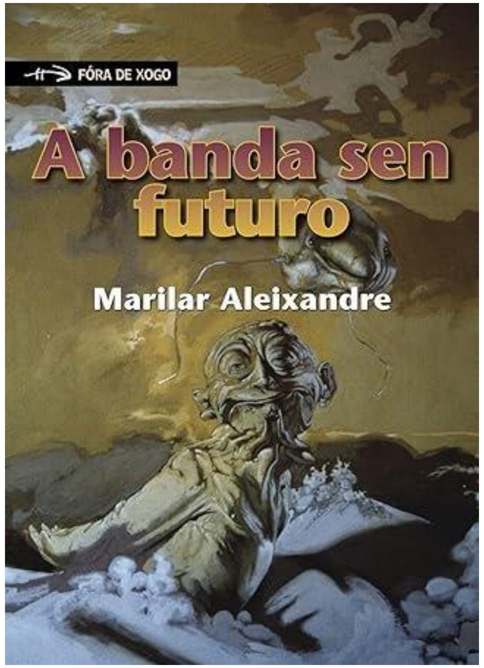

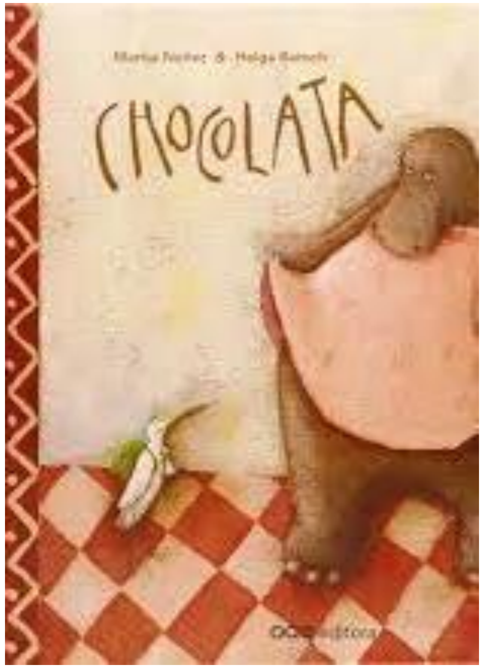

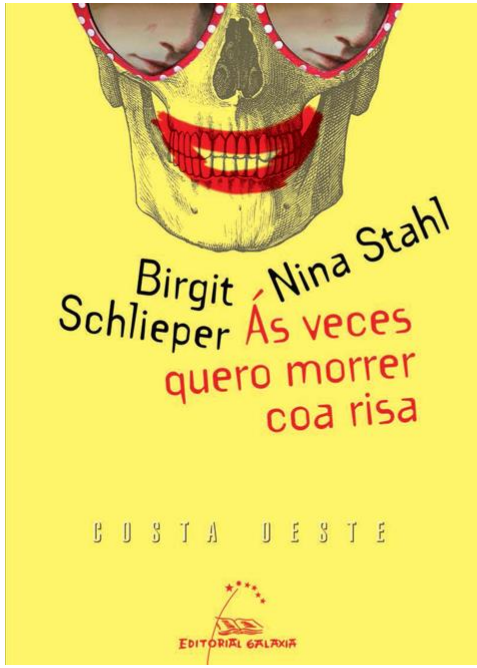

A diversidade funcional na literatura infantil clásica

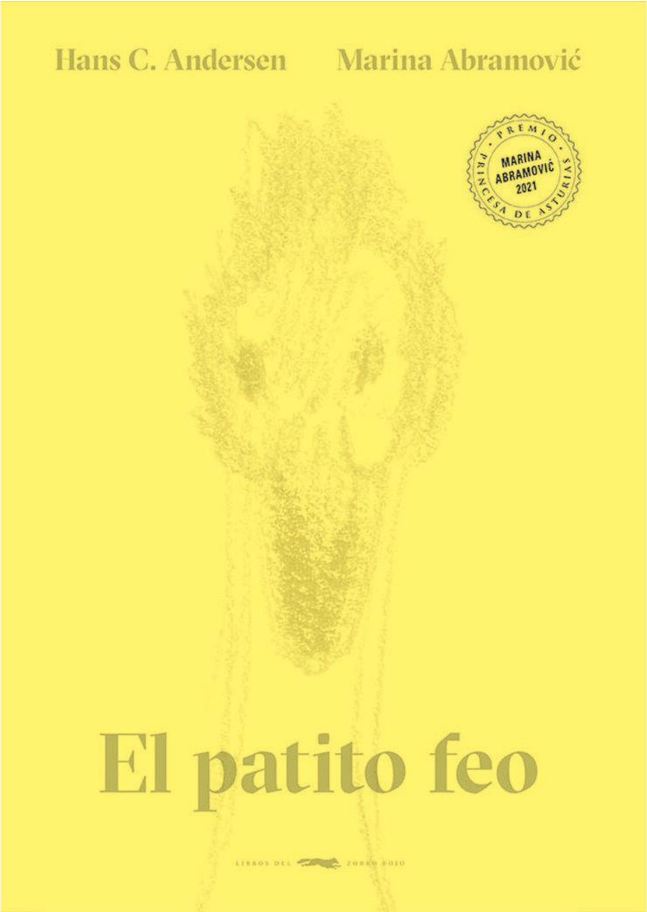

-Os exemplos do *parruliño feo*, *O soldadiño de chumbo* e *O chepudo de Notre Dame*.

Maior grao de diferenza, maior grao de traxedia
As persoas "diversas" como expulsadas fóra da norma.

A diversidade funcional

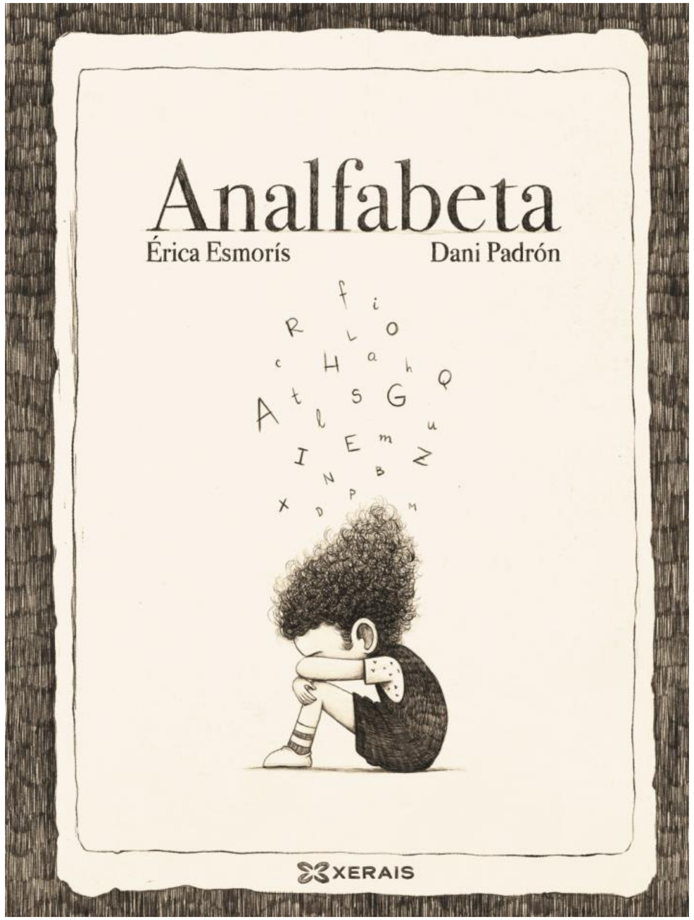

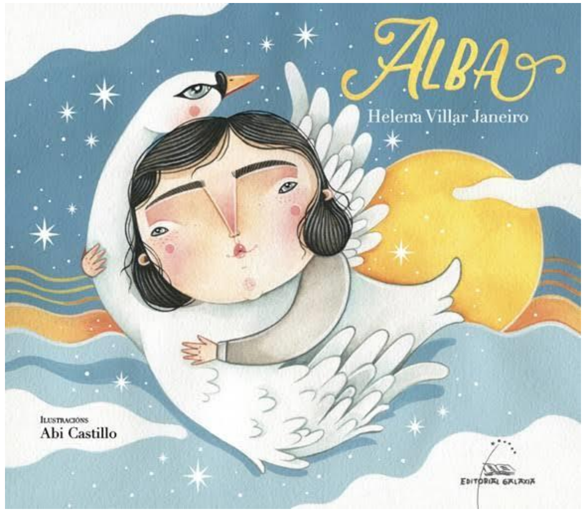

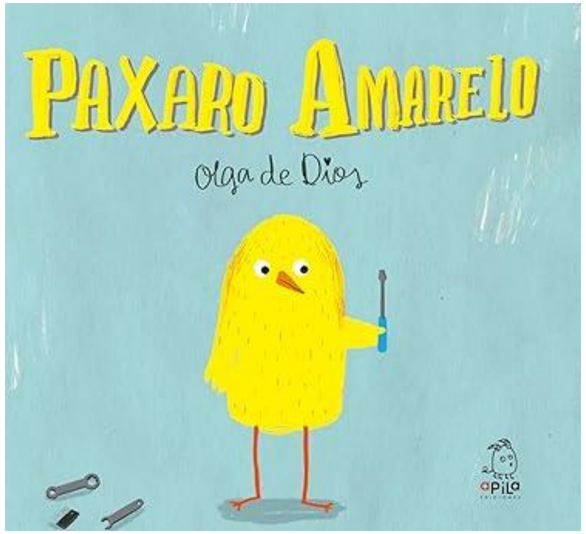

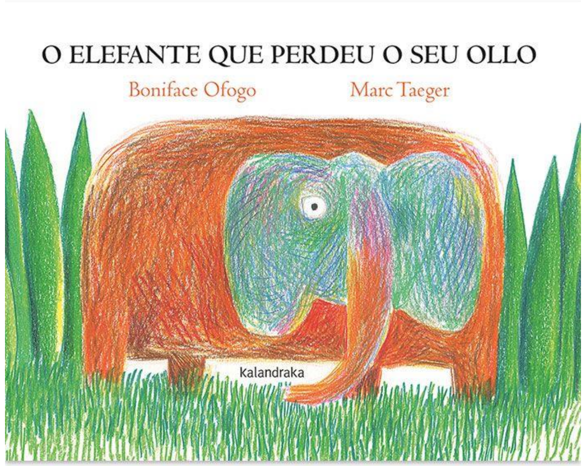

Cambio da representación: sociedade que se non inclúe a diferenza é ela a que se ve que sae "perdendo"

A diversidade funcional

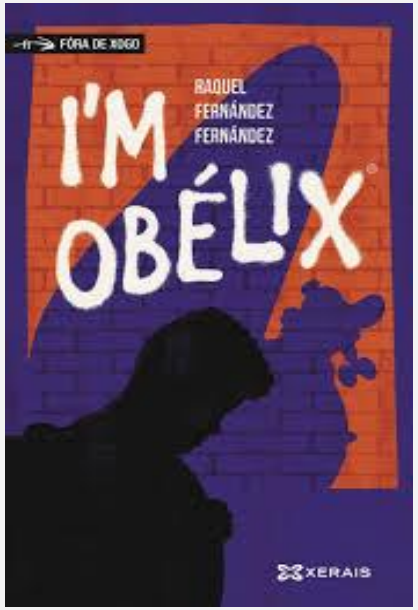

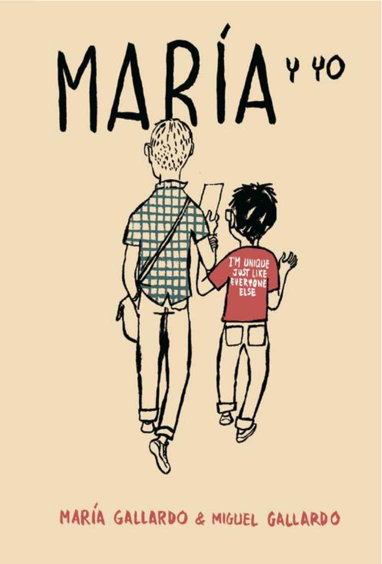

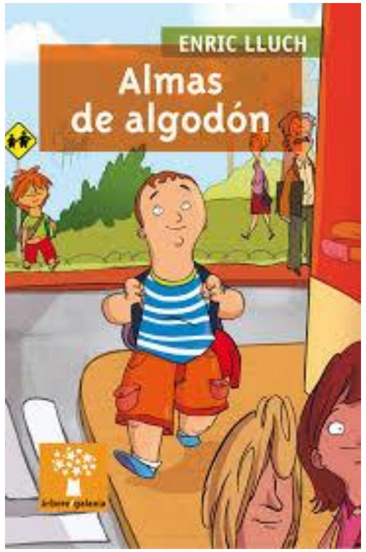

A diversidade funcional (tamén para público adulto)

Seguindo as pegadas de Dombodán

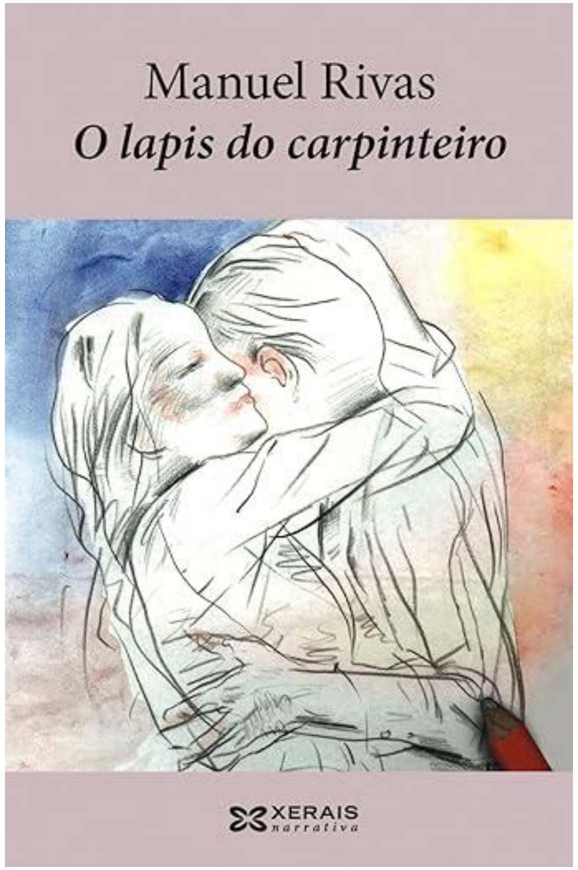

As dificultades na visión

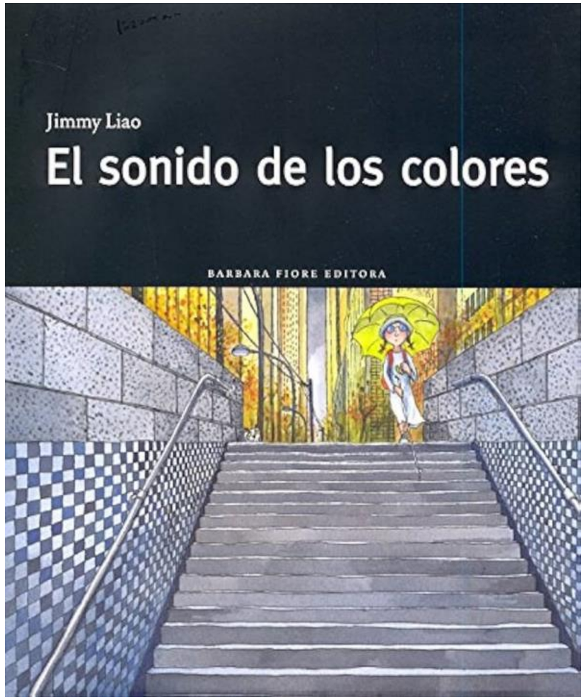

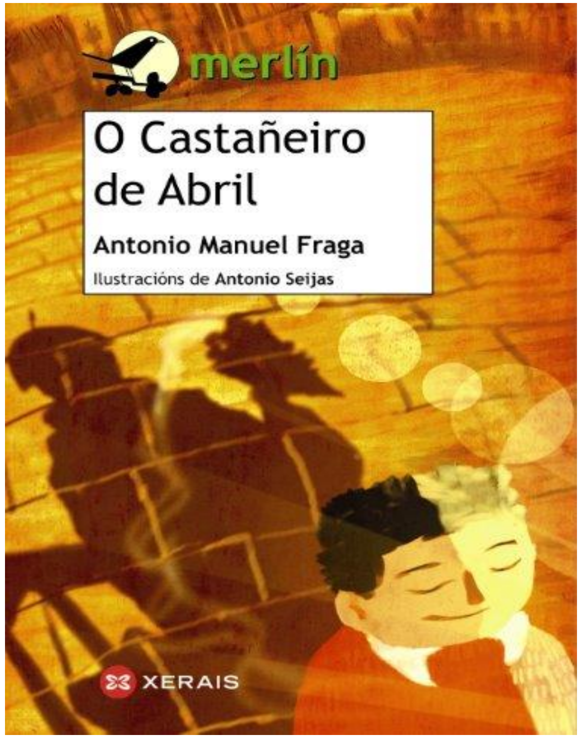

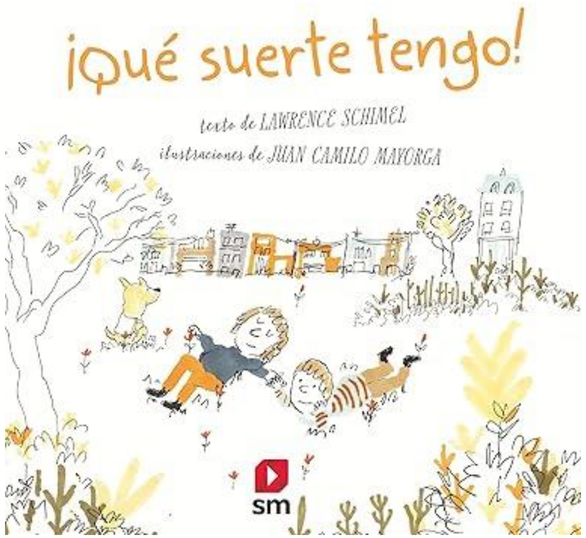

As dificultades na escoita e na comunicación oral

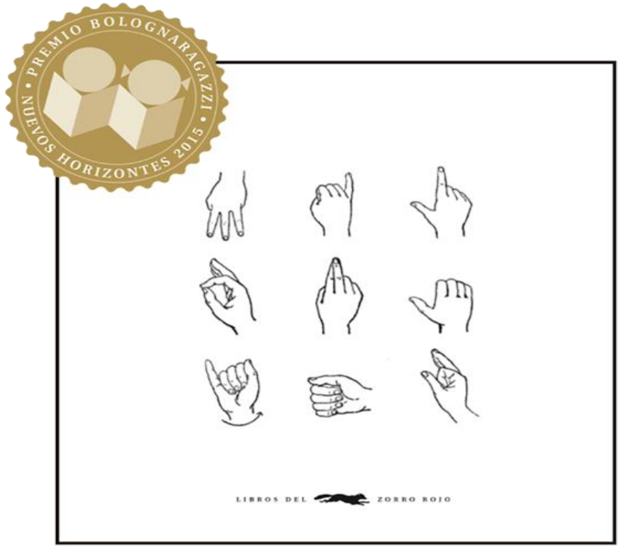

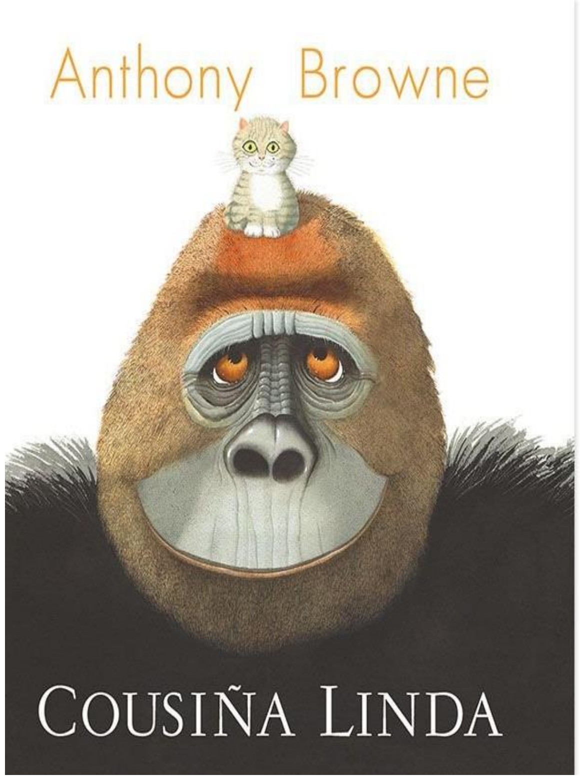

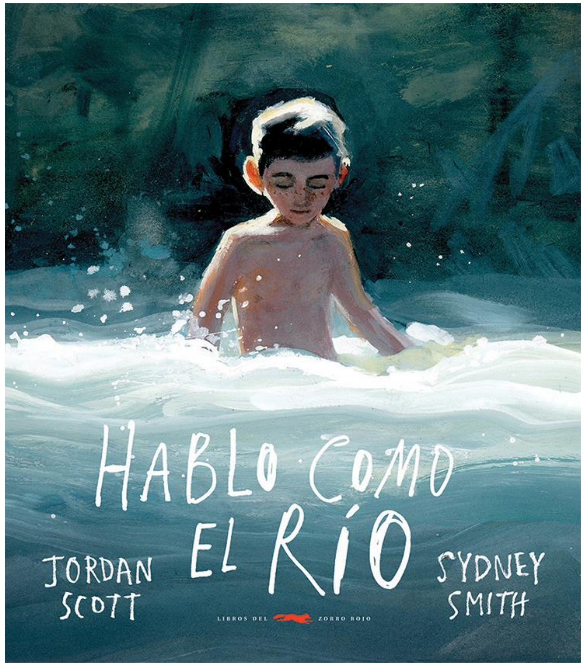

A diversidade cultural

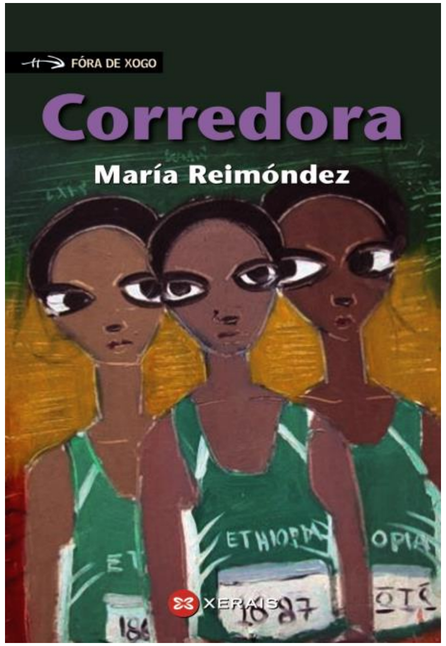

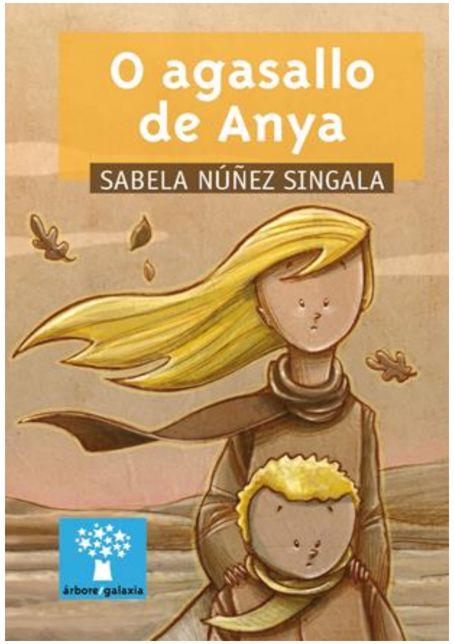

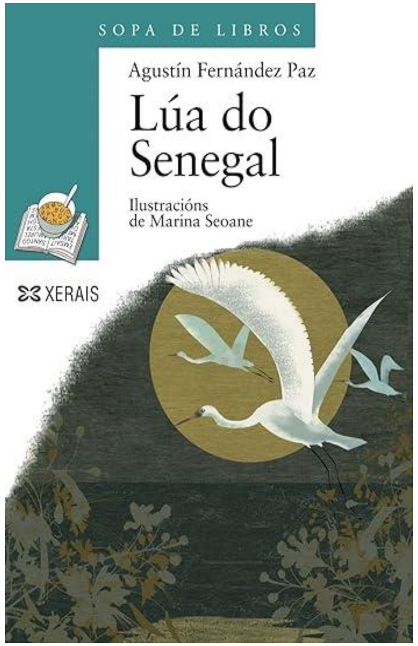

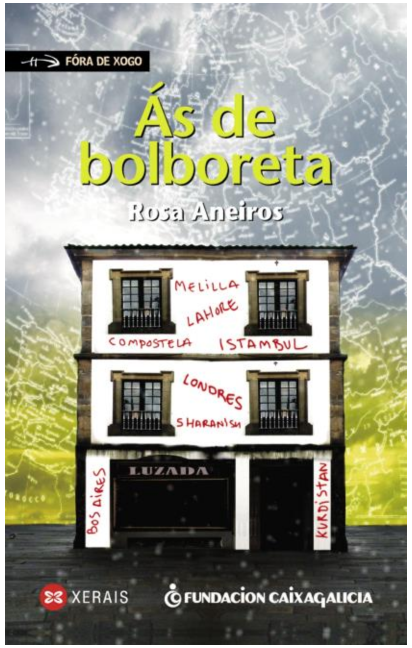

A posibilidade de ensinar outros modelos e outras culturas

Elenita de Campbell Geslin e Ana Juan (Kókinos)

La esperanza es una niña que vende frutas de Amrita Das (Libros del Zorro Rojo)

A representación de clases sociais diversas

- Esta perspectiva **a menos representada na literatura infantil e xuvenil contemporánea**. Os personaxes parecen pertencer a unha marcada "clase media".
- Moitas das obras que manexamos aquí conteñen "varias diversidades" ou diversidades superpostas.
- Na literatura contemporánea para público adulto, especialmente a través das voces de mulleres, a precariedade está cada vez máis presente. Ex: Medel, Sastre ou Cabrera como algúns exemplos.

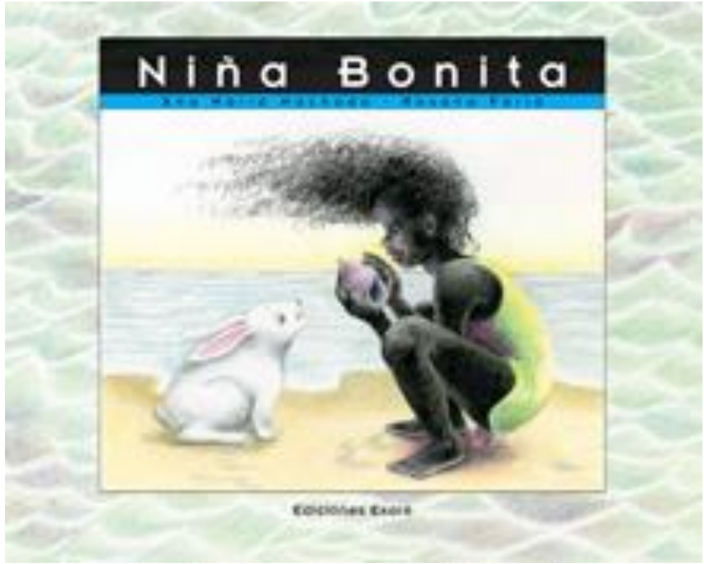

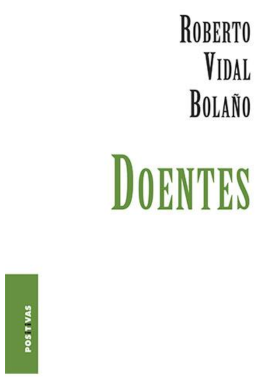

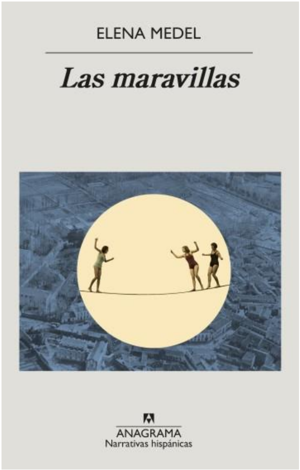

A diversidade LGBTIQ+

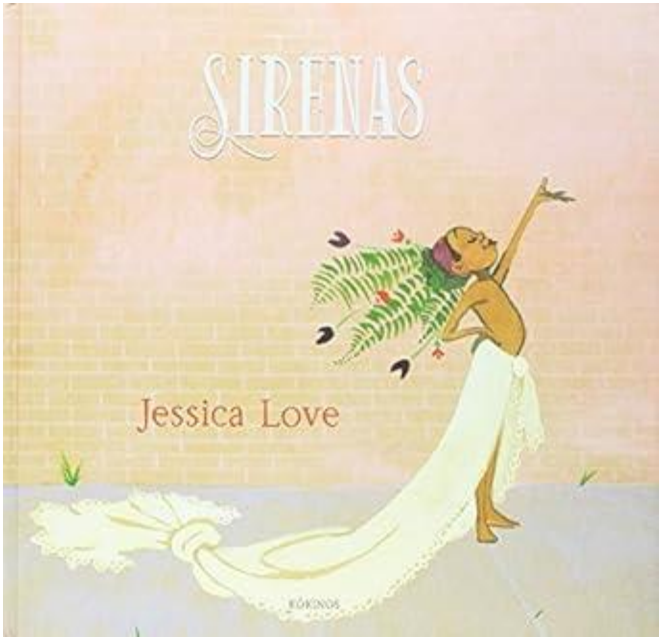

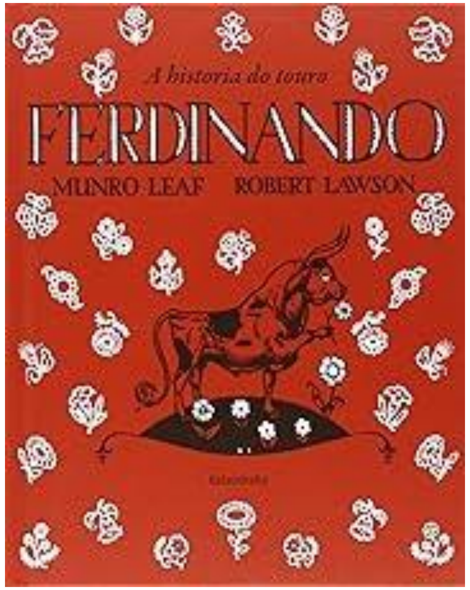

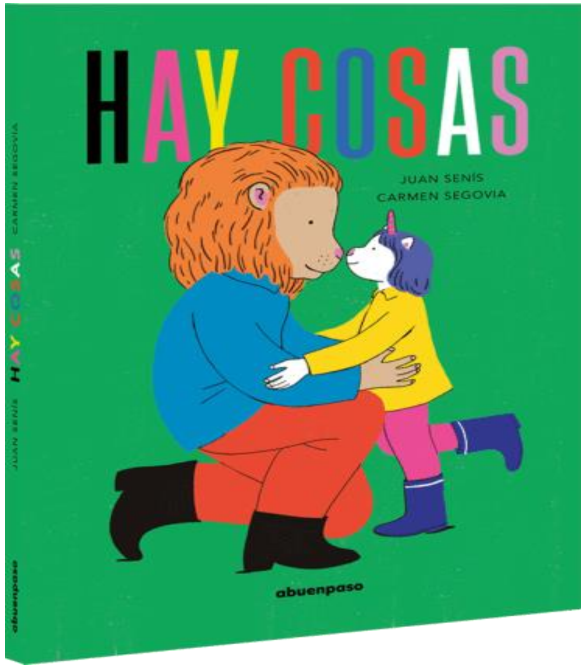

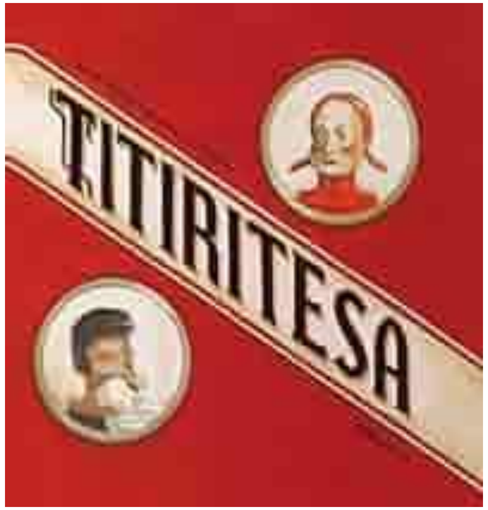

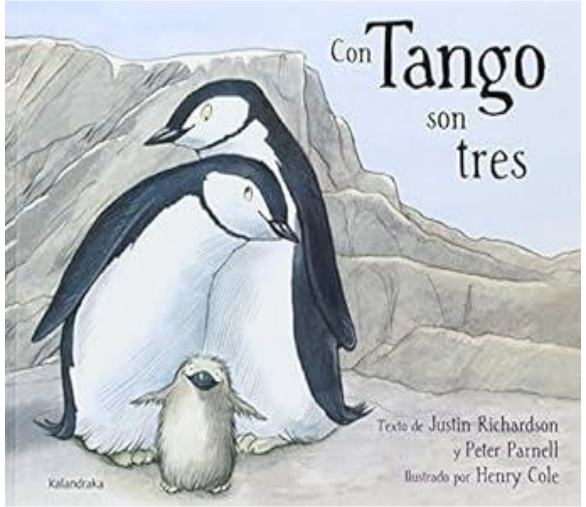

A diversidade LGBTIQ+

- Os ocos representan a gran variedade de obras que hai para abordar a diversidade LGBTIQ+ no público xuvenil e adulto.

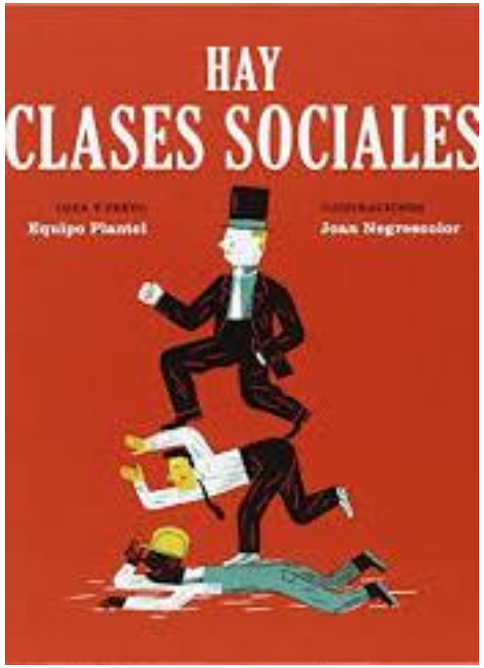

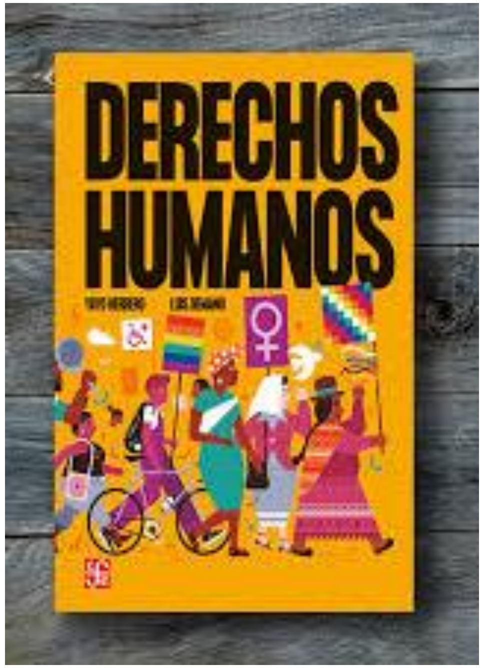

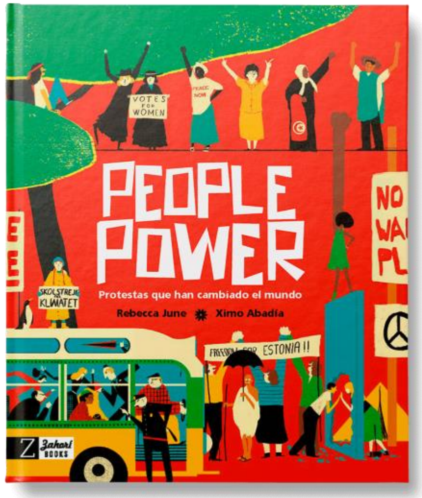

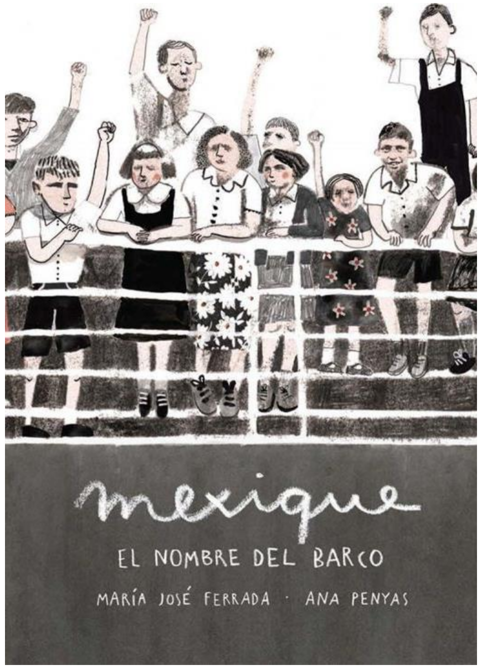

Para aprender e para pensar sobre a inclusión, libros de non ficción

Algunhas reflexións logo da selección

- A medida que se avanza no nivel lector, a diversidade funcional deixa espazo a outro tipo de diversidades (a multiculturalidade é un tema moi para EP, as opcións sexuais non normativas unha cuestión que aparece con máis frecuencia na literatura xuvenil).
- A necesidade da representación doutras etnias nas obras: a importancia da imaxe nelas. Posiblemente a cuestión que menos aparece
- A importancia da lingua: o que se nomea, o que non se nomea, o como se nomea. A linguaxe inclusiva e os seus condicionantes.
- Hai algúns formatos de obras que fomentan especificamente a inclusión, como pode ser o álbum e, nomeadamente, o sen palabras, polo que este se ten empregado en diferentes contextos.

Sobre a importancia de que se nomea e como se nomea

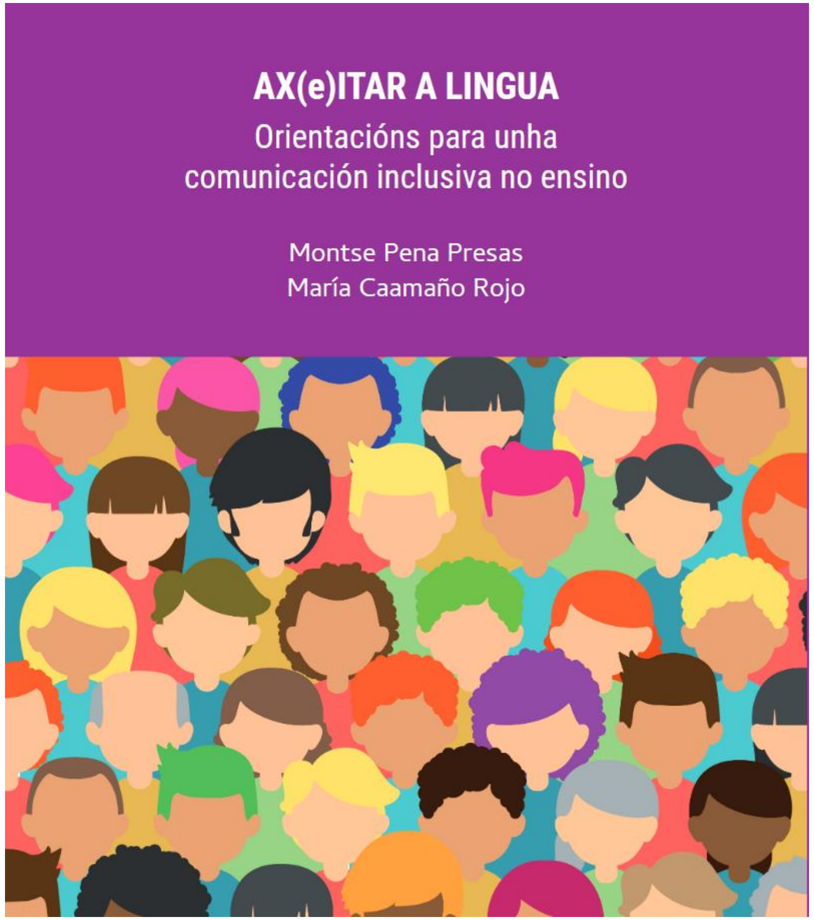

Descargable en: https://rodausc.gal/wp-content/uploads/2022/03/Axeitar-a-lingua25921.pdf

Algunhas recomendacións arredor disto:

-**Desbotar** todo tipo de **expresións discriminatorias** que vaian en contra da diversidade funcional e doutro tipo de diversidades. Ex: *pareces autista, *traballo como unha negra

-Eliminar a linguaxe técnica que tamén é racista dende a perspectiva das persoas implicadas (Ex: a palabra "colectivo").

-Estar atentas aos **posicionamentos dos grupos implicados sobre a linguaxe**. Ex: reapropiación e xogos da linguaxe por parte do colectivo LGBTIQ+

-**As persoas inmigrantes tamén son marxinadas pola lingua**. Ex: *inmigrantes ilegais por inmigrantes sen papeis, xeito como nomeamos as diferentes etnias.

-**A lingua adoita ser máis excluínte que incluínte. Nós como falantes podemos cambiala.**

Que espera o noso alumnado dun libro sobre inclusión? (sexa do tipo que sexa)

- "Ese libro marcounos. É como se houbese un antes e un despois de lelo. Non sabiamos como ía ser e ao principio custou, pero doume de conta que nos marcou".

- "Axudounos a ver todo dende diferentes perspectivas (...) e saber como se sinte o protagonista foi moi importante".

- "O final tamén me gustou moito. Non acaba ben, pero creo que iso tamén é bo".

Grupo de alumnas de 2º da ESO

Referencias bibliográficas

- Colomer, T. (1999). *La formación del lector literario*. Fundación Germán Sánchez Ruipérez.
- Garcés, M. (2020). *Escuela de aprendices*. Galaxia Gutemberg.
- Greene, M. (2005). *Liberar la imaginación. Ensayos sobre educación, arte y cambio socia*l. Graó.
- Pena, M. e Caamaño, M. (2022). *Ax(e)itar a lingua. Orientacións para unha comunicación inclusiva no ensino*. CIG-ASPG.
- Petit, M. (2016) *Ler o mundo*. Kalandraka.

Moitas grazas pola vosa atención!

"Queremos forjar los saberes que combaten las opresiones de nuestro mundo. Porque nunca sabremos lo bastante si lo que queremos es hacer un mundo mejor, ni nunca lo sabremos todo si lo que nos mueve es no dejar de intentarlo".

Marina Garcés